

15. Novikov, V. I. (Ed.) (2002). *Avtorskaia pesnia* [Author's song]. Moskva: OOO «Izdatelstvo AST»: OOO «Ahenstvo «KRPA «Olimp». 506 [in Russian].
16. Pokhilko, O., Ivanova, I., Martynenko, D. (2020). National Identity Formation under Statelessness: Experience of Ukraine in Soviet Times. *Amazonia Investiga*, 9 (32), 70–80. Retrieved from: <https://doi.org/10.34069/AI/2020.32.08.8>
17. Rutkovska, O. (1990). Polemichni rozdzumy pro festival «Chervona ryta»: perspektyvy rozvytku ukrainskoi estrady [Polemic thoughts about the festival «Chervona Ruta»: prospects for the development of Ukrainian stage.]. *Narodna tvorchist ta etnografii*, № 2, 38–41 [in Ukrainian].
18. Savchenko, B. A. (1987). *Avtorskaia pesnia* [Author's song]. Moskva: Znanie. 56 [in Russian].
19. Sineokii, O. V. (2016). Retrospektivnyi vzhliad na istoriiu razvitiia natsionalnogo roka v sovetskoi hramzypisi s pozitsii sotsialnykh kommunikatsii [A retrospective look at the history of the development of national rock in Soviet recordings from the standpoint of social communications]. *Genesis: istoricheskie issledovaniia*. № 3, 137–167. Retrieved from: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=16850 [in Russian].
20. Sokolova, I. A. (2002). *Avtorskaia pesnia: ot folkloru k poezii* [Author's song: from folklore to poetry]. Moskva: HKTsM V.S. Vysotskoho. 38 [in Russian].
21. Vasilev, V. (Ed.) (2013). *A mozho Ya spoiu?* [Can I sing?]. Kharkov: TO Eksklyuziv. 240 [in Ukrainian].
22. Vlasova, A. Yu. (2016). Festival «Chervona ruta» yak chynnyk rozvytku ukrainskoi masovoï kultury [Festival «Chervona Ruta» as a factor in the development of Ukrainian mass culture]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku*. Iss. 22, 210–214 [in Ukrainian].
23. Zhidkov, V. S. & Sokolov K. B. (2005). *Iskusstvo i obshchestvo* [Arts and society]. Sankt-Peterburh: Aleteiia. 592 [in Russian].

Received 20.02.2022

Accepted 25.03.2022

DOI: 10.15421/272207

UDC 94:81'373.21(477.63)«19/20»

О.І. Журба, О.Ю. Оверченко

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, Україна

ТОПОНІМИ ТА ПАМ'ЯТНІ ЗНАКИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКА/ДНІПРА В ПРОЦЕСІ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ

E-mail: zhurba.oi@i.u

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7800-0743>

E-mail: Overchenko9924@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9434-2367>

Анотація. Розкриваються особливості історичної політики на локальному рівні, стратегії і результати трансформації історико-культурного ландшафту Дніпропетровська/Дніпра у 2015–2016 рр. Процес топонімичної декомунізації очолили професійні історики, серед яких виявилися прихильники двох підходів. Один із них умовно можна назвати краснзнавчим. Його прихильники вважали, що кардинальна «топонімична революція» спотворить культурне обличчя міста, що до цього треба підходити обережно, повертати насамперед історичні назви та надаючи вулицям і площам імена осіб, які відіграли помітну роль у міській історії, а також подій, що мали важливе значення в колективній біографії міста. Іншої позиції, яку можна назвати державницькою, дотримувалися ті, хто вважав пріоритетом утвердження в міській топоніміці ідеї безперервної тисячолітньої історії України, її соборності та споконвічного зв'язку з Європою. За результатами обговорення

підтримку влади здобув другий підхід. Отже, «топонімічна революція» гостро поставила проблему співвідношення місцевого, регіонального, національного та глобального компонентів у конструюванні міського культурного ландшафту, проблему поєднання знаків і символів різних періодів та історичних пам'ятей. Практична реалізація цього процесу виявила готовність активістів до термінового «перекодування» колективної історичної пам'яті, радикальних заходів на безумовне виконання актуальних ідеологічних настанов. «Декомунізація» по-дніпропетровськи проходила у прискореному темпі і нагадувала «ідеологічне іконоборство». Найяскравіше це виявилось на топонімічному рівні, оскільки він опинився менш захищеним від вольових зусиль та ідеологічних уподобань місцевих активістів. На відміну від топонімів, пам'ятники знаходяться під охороною держави як об'єкти культурної спадщини, а тому більшість із них продовжують підтримувати тяглість історії Дніпропетровська/Дніпра.

Ключові слова: декомунізація, «топонімічна революція», комеморація, Дніпропетровськ, локальна історична пам'ять.

O.I. Zhurba, O. Yu. Overchenko

Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

TOPONYMS AND MEMORIAL SIGNS OF DNIPROPETROVSK / DNIPRO IN THE PROCESS OF DECOMMUNIZATION

Abstract. The peculiarities of historical policy at the local level, strategies and results of the transformation of the historical and cultural landscape of Dnipropetrovsk / Dnipro in 2015–2016 through a radical change of the commemorative space are revealed. The problem is considered in two perspectives: the «toponymic revolution» and the decommunization of local monuments. The process of toponymic decommunization was led by professional historians, among whom there were two contradictory approaches. One of them, which can be conditionally called local lore, was defended by a well-known expert on the history of the city M. Kavun. He believed that the cardinal «toponymic revolution» threatened to distort the cultural face of the city, which should be approached with caution, returning primarily historical names, giving streets and squares the names of people who played a prominent role in urban history and events that were important in the collective biography of the city. Another position, which can be called state, was held by the dean of the historical faculty of the Oles Honchar Dnipro National University S. Svitlenko, who considered the priority of establishing in urban toponymy the idea of a continuous millennial history of Ukraine, its unity and original connection with Europe. According to the results of the discussion, the second approach gained the support of the authorities. Despite the desire to cover the entire history of Ukraine, many of the new names were related to figures related to urban history. They completely replaced the Katerynoslav revolutionaries, fighters against the autocracy, local Soviet and party activists, and heroes of war and labor. The basis of the new city pantheon were representatives of the Ukrainian national movement, well-known figures of education, science and culture. Thus, the «toponymic revolution» sharply raised the issue of the relationship of local, regional, national and global components in the construction of urban cultural landscape; the problem of combining signs and symbols of different periods and historical memories. The practical implementation of this process revealed the readiness of activists to urgently «recode» the collective historical memory, to take radical measures to unconditionally implement the current ideological guidelines. «Decommunization» in Dnipropetrovsk was accelerated and resembled «ideological iconoclasm». This was most pronounced at the toponymic level, as streets, avenues and squares were less protected from the willful efforts and ideological preferences of local activists. Unlike place names, monuments and memorials are protected by the state as cultural heritage sites, and therefore most of them continue to maintain the longevity of the history of Dnipropetrovsk / Dnipro.

Keywords: decommunization, «toponymic revolution», commemoration, Dnepropetrovsk, local historical memory.

Вступ. З моменту прийняття «декомунізаційних законів» минуло вже більше п'яти років. Певна часова дистанція, досвід впровадження в життя визначених у цих правових актах заходів, суспільне і професійне обговорення усього комплексу проблем,

пов'язаних зі спробами на законодавчому рівні конструювати колективну історичну пам'ять, створюють умови й підстави для спокійної аналітичної роботи, осмислення пройденого шляху, а, можливо, й для врахування цього досвіду в академічних та суспільних практиках.

Проблематика інструменталізації історії задля реалізації суспільно-політичних задач, конструювання історичної пам'яті, місця і ролі історичної політики у формуванні історичної культури суспільства і багато інших питань, пов'язаних із функціонуванням історії в позаакадемічному просторі, активно освоюються **вітчизняною історіографією**. На монографічному рівні виділяються роботи Г. Касьянова, О. Гриценка, І. Мельника і Р. Масика [2; 3; 9]. Згадані питання аналізуються у статтях В. Яворського, А. Плеханова, О. Косован, С. Руденко [6; 10; 13; 17]. Багато відомих фахівців висловлювалися з цього приводу в жанрі інтерв'ю (Н. Яковенко, Я. Грицак та В. В'ятрович, Г. Стариков, Дейвід Р. Марплс [5; 8; 14; 15]). Важливість вивчення регіональних особливостей шляхів формування локальної історичної культури підкреслювалася в працях О. Вовк [16], С. Посохова [12], О. Журби [18] та інших.

Метою роботи стало виявлення особливостей історичної політики на локальному рівні. Вибраний ракурс зосереджує увагу на трансформації історико-культурного ландшафту Дніпропетровська/Дніпра у 2015–2016 рр. шляхом кардинальної зміни комеморативного простору.

Основою джерельної бази стали законодавчі акти України, накази Міністерства культури, а також розпорядження голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації та міського голови Дніпропетровська, що створювали правову базу реалізації політики «декомунізації». Використані також матеріали Дніпропетровського обласного центру охорони історико-культурних цінностей (ДОЦОІКЦ). На їх основі встановлювалася як правова, так і фактична сторона процесу.

Виклад основного матеріалу. Безумовно, «декомунізація» як невід'ємна складова частина політики пам'яті набула завершеної державно-правової легітимації у відповідних законах 2015 р., які, зокрема, передбачали низку державних заходів, спрямованих на ліквідацію символів, пам'ятних знаків, топоніміки радянського періоду з метою «очищення» символічного простору від небажаного минулого, переформатування історичної пам'яті відповідно до поточних ідеологічних стандартів.

Така історична політика не є чимось новим та оригінальним. Схожі процеси відбувалися і в інших країнах Європи («денацифікація» в Німеччині, спроба державної амнезії про пам'ять режиму Франко в Іспанії, декомунізація в Польщі тощо). Активною, навіть агресивною, була історична політика і в часи СРСР, де кожна зміна керівництва країни знаменувалася комеморативними новаціями.

Процес «дерадіянізації» в тому значенні, в якому він сприймається зараз, розпочався в 1987–1989 рр. До 1995 р. у Російській Федерації було перейменовано 40 міст, у Грузії – 5, у Молдові – 6, у Вірменії – 8 [1]. Єдиним виключенням із загальної тенденції стала Білорусь, де не відбулось жодних змін на топонімічному просторі. Причинами перейменувань ставало «позбавлення» радянського минулого задля «легітимації» незалежності нових держав, дерусифікація як психологічна компенсація набутого постколоніального комплексу, побудова нового національного нарративу, конструювання власного символістичного простору.

Щодо України перших десятиліть незалежності, то і тут відбувалася млява декомунізація. За часів Л. Кучми нові назви одержали 9 міст [1]. Цей процес активізувався за президентства В. Ющенка, коли почали змінювати топоніми і прибирати пам'ятники, що пов'язані з іменами організаторів Голодомору. За В. Януковича ці процеси припинилися, однак наприкінці 2013 – на початку 2014 р. розпочався стихійний «ленінопад» [3, с. 260], що надихнуло владу на правове оформлення відповідної історичної політики, яка за умови конфлікту на сході України набувала яскравого антиросійського забарвлення.

Ініціатором і головним актором у цьому процесі став Інститут національної пам'яті, який у 2014 р. набув статус центрального органу виконавчої влади, що відповідає за

формування історичної політики в публічній сфері. Головним результатом цієї роботи стало прийняття чотирьох «декомунізаційних» законів: «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті», «Про увічнення перемоги над нацизмом в Другій світовій війні 1939–1945 років», «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» та «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

Це створило правову базу для масштабних змін в історичному і культурному ландшафті України та її регіонів, у тому числі щодо топонімічної розмітки міського простору. Цей напрям став одним із головних предметів прикладання зусиль Інституту національної пам'яті та місцевих активістів. Органічне призначення топонімів, з одного боку, є цілком прагматичним: бути орієнтирами для визначення розташування міських об'єктів та упорядкування комунікації, з іншого – воно є важливим елементом формування культурного простору, його своєрідним «символістичним маркером» [11]: що здатний організувати колективну історичну пам'ять, зв'язуючи історичні пам'яті різних поколінь, національних, соціальних, релігійних спільнот у цілісну, складну, багаторівневу, самобутню картину самоідентифікації конкретної міської спільноти.

Процес топонімічної декомунізації в Дніпропетровську очолили професійні історики, серед яких виявилися суперечливі підходи щодо його завдань, методів та темпів. Один із них, який умовно можна назвати краєзнавчим, обстоював відомий знавець історії міста М. Кавун. Він вважав, що кардинальна «топонімічна революція» загрожує спотворенням культурного обличчя міста, що до цього треба підходити обережно, повертаючи насамперед історичні назви катеринославських вулиць і площ, надаючи їм імена осіб, що відіграли помітну роль у міській історії, відображаючи важливі події в колективній біографії Катеринослава/Дніпропетровська. Іншої позиції, яку можна було б назвати державницькою, дотримувався декан історичного факультету ДНУ ім. Олесея Гончара С. Світленко, який вважав пріоритетним завданням утвердження в міському просторі ідеї безперервної тисячолітньої історії України, її соборності та споконвічного зв'язку з Європою [7]. За результатами обговорення перемогу і підтримку місцевої влади здобув другий підхід, внаслідок чого у Дніпропетровську з'явилися, немовби ілюструючи підручник з історії України, вулиці, проспекти і площі князя Володимира Великого, князя Ярослава Мудрого, князя Святослава Хороброго, княгині Ольги, Романа Мстиславовича, Данила Галицького, князя Костянтина Острозького, Роксолани, Магдебурзького права.

Спираючись на Закони України, міський голова видав 3 нормативні акти під однаковою назвою «Про перейменування топонімів міста Дніпропетровська». За розпорядженням № 882-р від 24.11.2015 р. було перейменовано 57 об'єктів, за розпорядженням № 897-р від 26.11.2015 р. – 259 та за розпорядженням № 71-р від 19.02.2016 р. – 6 об'єктів. Також було розпорядження голови ОДА № Р-223/0/3–16 від 19.05.2016 р., яким було змінено 35 топонімів. Тобто у 2015–2016 роках було декомунізовано 357 топонімів.

Аналіз результатів топонімічних змін у Дніпропетровську варто представити в порівняльному контексті, застосовуючи хронологічний та персоналогічно-подієвий критерії.

У дореформеній топоніміці за хронологією абсолютна перевага належала періоду існування СРСР – 127 топонімів. Далі пріоритет знакових подій і персон на карті міста розподілявся так: революція 1917–1918 р. – 69 назв; імперський період (1710–1917) – 15; громадянська війна (1918–1922) – 9; Друга світова війна – 8; Московська держава кінця XV – початку XVIII ст. – 3; Московське князівство – 1.

З 162 персональних найменувань у міських топонімах домінували постаті радянської доби (1922–1991) – 84 особи. Далі за «рейтингом» розташувалися 13 персоналій революційних подій 1917–1918 рр.; імперський період представляють 8 осіб (без урахування катеринославських та загальноєвропейських діячів); до часів кінця XV – початку XVIII ст. належать 3 персони (К. Мінін, Єрмак та І. Сусанін), до

Московського князівства – 1 (Д. Донський). Імена європейських діячів мали 13 топонімів, а імена катеринославських, більшість з яких були революціонерами, – 37.

З історичними подіями були пов'язані 5 назв, з ювілеями – 4 (40 річчя комсомолу, 80 річчя Дніпропетровської області), нейтральних – 2. Назви державних та громадських організацій відбилися у 16 топонімах (радянський, комсомольський, колгоспний, комбідівський тощо), соціально-політичних груп – 4 (більшовицький, стаханівський, пролетарський, краснозаводський), діяльність КППС – 5 (XIX партійний з'їзд, п'ятирічка тощо), радянських міст – 5 (вулиці Ленінградська, Московська, Ворошиловградська, Харківська тощо), історичних об'єктів – 2 (Смольний, Краснопресненський завод), європейських інституцій – 1 назва (Празька комуна). Серед специфічних назв: воєнізовані утворення – 1 (комісарська), види революційної діяльності – 3 (повстання, революція, герої революції), літературний герой – 1 (Павло Корчагін), радянські символи – 19 (Жовтень, Жовтневий, варіації зі словами «красно-» чи «червоно-»: краснокозацька, красногвардейська тощо).

Загалом аналіз міського топонімічного простору до 2015–2016 рр. засвідчив домінування «радянського майстер-нарративу» [3, с. 204], в якому місцевому та регіональному компоненту відводилося цілком маргінальне місце.

Незважаючи на те, що внаслідок «топонімічної революції» міський культурний ландшафт суттєво змінився, його ідеологічне навантаження загалом залишилося на попередньому рівні. За хронологічним критерієм лідером серед нових назв міських вулиць і площ стали ті, що належать до 1700–1917 рр. (63), з них 45 припадають на XIX ст., а 3 – на XVIII ст. Варто зазначити, що більшість персон і подій пов'язані не стільки з імперською історією, скільки з українським національно-культурним та політичним рухом того часу.

До періоду 1922–1991 рр. належать 47 назв, серед яких із діяльністю ОУН-УПА пов'язано 5 найменувань, із Другою світовою війною – 5.

На третьому місці опинилася козацька доба – 27. Часам революції 1917–1921 рр. присвячено 16 назв, Польсько-Литовському періоду – 5, часам Давньої Русі та Галицько-Волинського князівства – 9, іще більшій давнині – 1 (сармати), сучасності – 15, з яких 11 пов'язано з подіями російсько-української війни.

Аналіз складу нових топонімів дозволив виділити 180 назв, присвячених персонам і подіям. З них XVIII ст. представляють 3, XIX – початок XX ст. – 45, добу СРСР – 39, козацький час – 21, період української революції – 16, Польсько-Литовську добу – 4, Русь та Галицько-Волинське князівство – 9; колективним діячам присвячені 2 назви (Героям Крут та Героям Чорнобиля), державним та громадським організаціям – 7, соціальним групам (племена, роди, професії) – 10 (деревлани, сармати, тиверці, рід Терещенків), нейтральні назви – 30 (Пшенична, Казкова), універсальні збірні назви – 5 (герої Дніпра об'єднують тих, хто звільняв Дніпропетровськ 1944 р., та героїв АТО; пам'яті та примирення; мужності тощо), назви історичних подій – 19, релігійних свят та храмів – 4 (Покровська), присвяти європейським містам – 2 (Люблян, Краків), європейським країнам – 2 (Бельгія та Хорватія), європейським подіям – 1 (Празька весна), мистецькому образу – 1 (Козак Мамай).

Незважаючи на прагнення охопити в топоніміці Дніпропетровська всю історію України, значна частина місцевих назв (66) стосувалася діячів, які пов'язані з міською історією, але повністю заміщували катеринославських революціонерів, борців із самодержавством, місцевих радянських і партійних активістів. Основу нового місцевого пантеону становлять представники українського національного руху, відомі діячі освіти, науки і культури: М. Лоян, Б. Познанський, К. Мессарош, О. Риндовська, Б. Мозалевський, В. Сідур, А. Синявський, М. Дідевич, Т. Пата, О. Галич, В. Самодрига, А. Штогаренко, Т. Гладченка, О. Красносельський, Н. Алексеєнко, В. Хренніков, І. Езау, О. Блавацька, А. Фабр, М. Головіна, В. Біднов, О. Рейнгард, П. Нірінберг, І. Старов, В. Моссаковський, О. Ган, Г. Омельченко, Ф. Макаревський, І. Акінфієв, О. Дольник, В. Любарський, М. Лисиченко, В. Беляєв, І. Труба, С. Вировий, Ф. Сторубель, М. Кузьменко, І. Сокульський, Л. Стромцов, Д. Яворницький, О. Поль,

М. Белелюбський, Менахем Мендель Шнеерсон, Д. Сахненко, В. Єлагін, М. Балін, Д. Будницький, В. Мерзленко, Є. Сердюков, генерал Радієвський, О. Серебряков, М. Дідевич, О. Верховцев та ін.

Отже, «топонімічна революція» висвітлила і порушила гостру проблему співвідношення місцевого, регіонального, національного та глобального компонентів у конструюванні міського культурного ландшафту, проблему поєднання в ньому знаків і символів різних періодів міської історії та історичних пам'ятей різних сегментів міського соціуму. Зрештою, такі кардинальні й швидкі зміни суттєво ускладнили комунікацію, викликаючи й досі в городян суттєві незручності в орієнтації на просторах рідного міста. Практична реалізація цього процесу виявила готовність активістів до термінового «перекодування» колективної історичної пам'яті, до радикальних заходів на безумовне виконання актуальних ідеологічних настанов.

Одночасно з «топонімічною революцією», відбувалася й «декомунізація» пам'ятних знаків та меморіалів, які не лише формують архітектурний ландшафт міста, але й стають невід'ємною частиною міської історичної пам'яті. Інформаційною основою аналізу стали матеріали ДОЦОІКЦ, які дали змогу встановити як правову, так і фактичну сторону процесу. Підставою для активності на місцях стали накази Міністерства культури України № 25 і № 200 2016 р., де в додатку містився перелік пам'ятників і пам'ятних знаків, що підлягають першочерговій декомунізації. Саме цьому Міністерству належить прерогатива позбавляти пам'ятники радянської тоталітарної доби статусу історико-культурної спадщини. Видавати накази про декомунізацію пам'ятників на місцях мають міські голови та голови ОДА. Водночас остаточне рішення в цій справі належить Міністерству, що призводить до казусів, коли за розпорядженням місцевої влади пам'ятник демонтовано, але Міністерство не дозволяє зняти його з обліку як об'єкт культурної спадщини, що підлягає охороні держави.

Важливу роль у вирішенні долі пам'ятників відіграла «незапланована декомунізація», коли через технічні проблеми пам'ятники руйнувалися під впливом часу та через відсутність належного догляду. Так, сталось ще у 2008 р. із низкою пам'ятників В.І. Леніну, які були демонтовані. Іще один напрям декомунізації можна назвати стихійним, коли активісти самотужки демонтували пам'ятники, як це сталося з монументом В.І. Леніну у 2014 р. та Г.І. Петровському, що був повалений вночі 29 січня 2016 р.

За матеріалами ДОЦОІКЦ виявлено, що за наказами Міністерства культури було демонтовано 25 об'єктів: 22 пам'ятника та 3 пам'ятних знаки, з них 20 пам'ятників партійним і радянським діячам (В.І. Леніну – 8, М.І. Калініну та Г.І. Петровському – по 2, колективні, що присвячено робітникам – 2, С.М. Кірову, Н.К. Крупській, Г.К. Орджонікідзе, Ф.А. Сергєєву, А.К. Войцеховичу, А.С. Головкіну, Н.А. Семашко та В.Ю. Клочко – по одному). Щодо пам'ятних знаків, то були демонтовані: по одному – Г.І. Петровському, діяльності більшовиків у 1905 р. та КПУ під час окупації з 1941–1944 рр.

Згідно з розпорядженням ОДА було декомунізовано 11 об'єктів: 9 належали до будівель-пам'ятників історії з меморіальними дошками: по одній – Г.І. Петровському, С.І. Гопнер та Е.І. Квірінгу, 6 будівель – історичним подіям періоду 1917–1920 рр.; один пам'ятний знак на честь В.М. Каптурова та одне місце революційної діяльності катеринославських робітників у 1905–1917 рр.

Щодо особливостей декомунізації за розпорядженням органів місцевого самоврядування, то 14 таких об'єктів, які вже не існують у фізичному вигляді, за технічною документацією й досі знаходяться на обліку як об'єкти історико-культурної спадщини під охороною історико-культурної спадщини (10 будівель та 4 місця історичних подій).

Незважаючи на певні результати політики декомунізації, в місті залишається ще багато пам'ятників радянського періоду. З 193 пам'ятників, що створені в радянський час або взяті під охорону радянською владою, 159 присвячені радянській історії. Решта пам'ятних знаків і пам'ятників присвячені діячам та подіям, що не стосуються історії

радянської держави. Загалом це 34 об'єкти: 12 пам'ятників, 8 місць історичних подій, 8 будівель, 3 могили, 1 пам'ятка Новобогородицькій фортеці, 1 пам'ятка – верстова миля Катерини II, 1 – присвячена заводському гудку.

Щодо пам'ятників, то по одному було встановлено Б. Хмельницькому, Л. Глобі, І. І. Мечникову, О. С. Пушкіну, А. Я. Булигину, М. В. Ломоносову, М. В. Гоголю, М. О. Горькому та загиблим у ході барикадних боїв 11 жовтня 1905 р., Т. Г. Шевченко – 3. Серед пам'ятників історичним місцям по одному були присвячені О. С. Пушкіну та битві козаків із татарами у 1660 р., 5 – революційним подіям 1905 р. та 1 – подіям 1903 р. Серед меморіальних будівель по одній стосуються імен О. С. Пушкіна, І. І. Манжури, О. А. Ган з О. П. Блаватською, братів Міллерів, М. К. Куратова та громадської бібліотеки, дві будівлі належать до подій 1905 р. Також взяті під охорону держави могили Д. І. Яворницького, І. І. Манжури та загиблих у Кримській війні середини ХІХ ст.

Центральною подією процесу декомунізації стало перейменування самого Дніпропетровська, в назві якого присутнє ім'я відомого революціонера, борця із самодержавством, радянського і партійного функціонера Г. Петровського. Під час бурхливого обговорення народилося ціле віяло пропозицій, домінантою яких став пошук шляхів вписування назви міста в актуальну суспільно-політичну ситуацію. Серед пропонованих варіантів були відсилки до козацького минулого (Січеслав, Кодак), релігійної традиції (ребрейдінг старої назви як міста Св. Петра, чи апеляція до історичного імені Св. Катерини) та гідронімічної домінанти – Дніпро. До речі, всі ці пропозиції потрапили до публічного обговорення іще за часів перебудови поряд з екзотичнішими «Махноград» та «Яворницький» [4]. Найгостріша конкуренція розгорнулася між «Січеславом» та «Дніпром», яку 9 травня 2016 р. вирішила Верховна Рада України, перейменувавши Дніпропетровськ на Дніпро.

Висновки. Внаслідок політики «декомунізації» було демонтовано найбільш знакові для радянської доби пам'ятники та меморіальні дошки, більшість з яких належала до ранньої радянської історії (1917–1930-ті) і лише один – до більш пізнього часу (1941–1944).

Можна стверджувати, що «декомунізація» по-дніпропетровськи проходила у прискореному темпі й скоріше нагадувала «ідеологічне іконоборство», ніж дійсно продуманий процес. Найбільш яскраво це виявилось на топонімічному рівні, оскільки вулиці, проспекти та площі опинилися менш захищеними, адже їх перейменування цілком залежало від вольових зусиль та ідеологічних уподобань місцевих активістів. На відміну від топонімів, пам'ятники та пам'ятні знаки знаходяться під охороною держави як об'єкти культурної спадщини, а тому більшість із них продовжують підтримувати тяглість історії Дніпропетровська/Дніпра.

REFERENCES

1. *Bochkarev, A.* (2018). Pereymenovaniya horodov na postsovetskom prostranstve [Renaming cities in the post-Soviet space]. *Polyt.ru*. Retrieved from: https://m.polit.ru/article/2018/11/04/ps_renaming/ (in Russian).
2. *Hrytsenko, O.* (2019). Dekomunizatsiia v Ukraini yak derzhavna polityka i yak sotsiokulturne yavyshe [Decommunization in Ukraine as a state policy and as a socio-cultural phenomenon]. Kyiv, 320 p. (in Ukrainian).
3. *Kasianov, H.* (2018). Past Continuous: Istorychna polityka 1980-kh – 2000-kh: Ukrayina ta susydy [Past Continuous: Historical Politics of the 1980s – 2000s: Ukraine and Neighbors]. Kyiv, 420 p. (in Ukrainian).
4. *Kavun, M.* (2006). Skolko imen u Dnepropetrovska? [How many names does Dnepropetrovsk have?]. *Gorod.dp.ua*. Retrieved from: https://gorod.dp.ua/history/article_ru.php?article=149 (in Russian).
5. *Kobaliia, A.* (2016). Vyklyky dekomunizatsii. Komentuiut Volodymyr Vyatrovych ta Yaroslav Hrytsak [Challenges of decommunization. Volodymyr Vyatrovych and Yaroslav Hrytsak comment]. *Hromadske radio*. Retrieved from: <https://hromadske.radio/podcasts/intervyu/vyklyky-dekomunizatsiyi-komentuyut-volodymyr-v-yatrovych-ta-yaroslav-grytsak> (in Ukrainian).

6. *Kosovan, E. A.* (2019). Komintern v toponimii sovremennoy Ukrainyi v kontekste protsessov dekomunizatsii [Comintern in the toponymy of modern Ukraine in the context of de-communization processes]. *Rossiyskoe istoricheskoe obschestvo*. Retrieved from: <https://historyrussia.org/tskh-istorikov/monographic/komintern-v-toponimii-sovremennoj-ukrainy-v-kontekste-protsessov-dekomunizatsii.html> (in Russian).
7. *Marchenko, O.* (2015). Dekomunizatsiia po-dnipropetrovsky: Kuriozy vid aktivistiv ta oburennia kraieznavtsiv [Dnepropetrovsk-style decommunization: Curiosities from activists and indignation of local historians]. *DW*. Retrieved from: <https://www.dw.com/uk/%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%BF%D0%BE-%D0%B4%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8-%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%B9%D0%BE%D0%B7%D0%B8-%D0%B2%D1%96%D0%B4-%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B2-%D1%82%D0%B0-%D0%BE%D0%B1%D1%83%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%94%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%86%D1%96%D0%B2/a-18937233>(in Ukrainian).
8. *Marpls, Deivid R.* (2015). Volodymyr Vyatrovych i ukrainski dekomunizatsiini zakony [Volodymyr Vyatrovych and Ukrainian decommunization laws]. *Krytyka*. Retrieved from: <https://m.krytyka.com/ua/articles/volodymyr-vyatrovych-i-ukrayinski-dekomunizatsiyni-zakony> (in Ukrainian).
9. *Melnyk, I., Masyk, R.* (2012). Pamiatnyky ta memorialni tablytsi mista Lvova [Monuments and memorial plaques of the city of Lviv]. Lviv, 320 p. (in Ukrainian).
10. *Plehanov, A. A.* (2018). Razrushenie prostranstva sovetskogo simvolicheskogo gospodstva v postsovetskoy Ukraine [The destruction of the space of Soviet symbolic domination in post-Soviet Ukraine]. *Politicheskaya nauka*, 3. Retrieved from: <http://inion.ru/ru/publishing/zhurnaly-iz-perechnia-vak/politicheskaya-nauka/arkhiv/2018-3/razrushenie-prostranstva-sovetskogo-simvolicheskogo-gospodstva-v-postsovetskoi-ukraine/> (in Russian).
11. *Podnos, V.* (2016). Nazva maie znachennia: chomu i yak v Ukraini pereimenovuiut vu-lytsi [The name matters: why and how streets in Ukraine are renamed]. *MISTOSITE*. Retrieved from: <https://mistosite.org.ua/ru/articles/nazva-maye-znachennya-chomu-%D1%96-yak-v-ukrayin%D1%96-pereimenovuyut-vulycz%D1%96> (in Ukrainian).
12. *Posokhov, S. I.* (2017). Profesiini istoriky i polityka pamiaty v kharkivskomu rehioni (doba nezalezhnoi Ukrainy) [Professional historians and the politics of memory in the Kharkiv region (the era of independent Ukraine)]. *Istoriografichni ta dzhereloznavchi problemy istorii Ukrainy. Istoryk na zlamakh istorii: dosvid perezhyvannia*. Dnipro, 277–291 (in Ukrainian).
13. *Rudenko, S. B.* (2016). «Dekomunizatsiinyi» zakon na storozhi zberezhenntia neru-khomykh pamiatok [«Decommunization» law guards the preservation of immovable monuments]. *Pratsi Tsentru pamiatkoznavstva*, 30, 283–300 (in Ukrainian).
14. *Starykov, H.* (2015). Pro dekomunizatsiini zakony: z korystiu i ne bez optymizmu... [On decommunization laws: with benefit and not without optimism...]. *Krytyka*. Retrieved from: <https://m.krytyka.com/ua/solutions/opinions/pro-dekomunizatsiyni-zakony-z-korystyui-ne-bez-optymizmu> (in Ukrainian).
15. Vidomyi istoryk Natalia Yakovenko pro dekomunizatsiiu (2016) [Well-known historian Natalia Yakovenko on decommunization]. *Galinfo*. Retrieved from: https://galinfo.com.ua/news/vidomyi_istoryk_natalya_yakovenko_pro_dekomunizatsiyu_248577.html (in Ukrainian).
16. *Vovk, O. I.* (2020). Memorialni doshky Kharkova, prysviacheni Druhii svitovii viini: khronolohiia, typolohiia, topohrafiia [Memorial plaques of Kharkiv dedicated to the Second World War: chronology, typology, topography]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriia «Istoriia»*, 57, 281–300 (in Ukrainian).
17. *Yavorskyi, V.* (2015). Analiz zakonu pro zaboronu komunistychnykh symvoliv [Analysis of the law banning communist symbols]. *Kharkivska pravozakhysna hrupa*. Retrieved from: <http://khpg.org/1430493970> (in Ukrainian).
18. *Zhurba, O. I.* (2016). Istorychna kultura Katerynoslavshchyny ta osoblyvosti formuvannia istorychnoi pamiaty rehionu [Historical culture of Ekaterinoslav region and features of formation of historical memory of the region]. *Kharkivskiyi istoriografichniy zbirnyk*, 15, 163–173 (in Ukrainian).

Received 19.01.2022

Received in revised form 21.02.2022

Accepted 25.03.2022